stoma+pzl_1.2009:maketa - radiologie 9.2.2009 14:49 Stránka 3
proLékaře.cz | 9.10.2026

První habilitace ze zubního lékařství na České lékařské fakultě v Praze

Brázda O.

Stomatologická klinika 1. LF UK a VFN, Praha

SOUHRN

Autor popisuje průběh habilitačního řízení ze zubního lékařství E. Nessla a M. Baštýře, které se konalo před 125 léty. V příspěvku jsou citovány příslušné zápisy ze schůzí sboru profesorů, které jsou uloženy v Archivu Karlovy univerzity. Tito dva docenti významně přispěli k rozvoji zubního lékařství, oboru, který byl přednášen v Praze již od roku 1828.
Klíčová slova: dějiny zubního lékařství - historie medicíny - pražská univerzita

SUMMARY

Brázda O.: First Habilitation in Dental Medicine at the Czech Medical Faculty in Prague

The author describes the course of habilitation in dental medicine where the degrees were awarded to E-Nessl and M. Baštýř 125 years ago. The contribution refers to pertinent records from the meetings of a board of professors, deposited in the Charles University Archive. These two associate professors significantly contributed to the development of dental medicine, the branch which was lectured in Prague since 1828.
Key words: history of dentistry - history of medicine - Prague University

Čes. Stomat., roč. 109, 2009, č. 1, s. 3–6.

Ve studijním roce 1883/84 byla zahájena výuka na České lékařské fakultě v Praze. Bylo to dovršení mnohaletého úsilí o zavedení češtiny na univerzitě. Císařským nařízením ze dne 10. dubna 1881 bylo rozhodnuto rozdělit pražskou univerzitu na dvě školy, a to s českou a německou vyučovací řečí. Obě univerzity se zcela samostatnou správou přejímaly v právním i historickém smyslu všechny znaky prastarého Karlova učení, včetně názvu, který tehdy zněl „Universita Karlo-Ferdinandova“. Vzhledem k určitým formálním i majetkověprávním otázkám nemohla být záležitost tohoto rozdělení řešena jen administrativní cestou. V květnu 1881 byl návrh zákona v poslanecké sněmovně ve Vídni projednán a přijat a poté předán ještě panské sněmově. Tou rovněž úspěšně prošel v únoru 1882. Teprve 28. února 1882 byl oficiálně schválen panovníkem.

Jazykový boj nebyl jen záležitostí univerzity v Praze. Stejně tak usilovali Poláci o právo užívat polštinu na univerzitě v Krakově a Maďaři přednášet v Pešti maďarsky. Ve studijním roce 1882/83 bylo zahájeno vyučování na právnické a filozofické fakultě, v následujícím školním roce na fakultě lékařské. Výuka byla zahájena v říjnu roku 1883, profesorský sbor se však poprvé sešel - pod předsednictvím děkana profesora Weisse, přednosty chirurgické kliniky - již v červnu toho roku. Zápisy z jednání profesorského sboru jsou zachovány a uloženy v Archivu Univerzity Karlovy.

V následujícím textu citujeme originální znění protokolů. Je třeba připomenout, že uvádíme doslovné znění rukopisných zápisů, včetně jistých pravopisných nedůsledností, které neopravujeme. Tolik na vysvětlenou, že nacházíme vedle sebe výrazy jako cariozní i kariézní, racionélní i rationélní, nebo archaická, dnes nepoužívaná slova, např. vzdušní místo vzduchové a nedůsledné používání akademických titulů a pedagogických hodností.

Již na tomto prvním zasedání profesorského sboru, pochopitelně řešícím nepřeberné množství organizačních otázek, je na programu jako sedmý bod: Habilitace. V protokolu ze dne 28. června 1883 čteme:

Podány byly již sboru tři práce, totiž p. Dr. Hlavy, Dr. Thomayera a Baštýře. Prof. Weiss navrhuje, aby ministerstvu učiněn byl dotaz, zda-li sbor profesorský smí přijmout žádosti k habilitaci a vyřídit akta habilitace.

Dále ze zápisu vyplývá, že jako referenti pro habilitaci dr. Baštýře byli zvoleni profesoři Weiss a Steffall.

stoma+pzl_1.2009:maketa - radiologie 9.2.2009 14:49 Stránka 4
proLékaře.cz | 9.10.2026

Za oficiálním znění protokolu této schůze sboru profesorů jsem však nalezl koncept textu psaný zřejmě v průběhu zasedání. V tomto zápisu s množstvím oprav, vsuvek, škrtů a doplňků v jednání o bodu VII., Habilitace, nacházíme podrobnější text:

Podány byly již tři práce, totiž p. dr. Hlavy, dr. Thomayera a Baštýře. Hlava podal tuto práci pro venia legendi: histogeneze vlákniny. Jaký vliv mají Bizzazerovy destičky při srážení krve.

Thomayer. O významu některých komplikací při tyfu střevním.

Baštýř: a) O zánětu ozubice. b) Vývoj tvrdých součástí ve dřeni.

Dalším listováním v protokolech - které však nejsou všechny zachovány - zmínku o habilitacích ze zubního lékařství nacházíme až v protokolu XVII. z 15. prosince 1883.

Bod 13. Referát o habilitační práci pana Dr. Ed. Nessla pro lékařství zubní. Referent prof. Weiss a correferent prof. Spina práci schvalují a doporučují, aby pan kandidát ku kolloquiu připuštěn byl.

Hned měsíc na to, 17. ledna 1884, v protokolu XVIII. čteme:

Bod 3. Kolokvium dr. Eduarda Nessla ku dosažení soukromé docentury zubního lékařství. Předsednictví přijímá proděkan prof. Streng. Referent prof. Weiss táže se kandidáta, jakým způsobem mikroskopické ku práci přiložené preparáty zhotovil a jaký zevrubnější mikroskopický obraz zub kariozní poskytuje a z jakých důvodů v habilitační práci spisovatel uvádí, že nejspíše nějaká kyselina karies zubu působí.

Obr. 1. Eduard Nessel, profesor zubního lékařství (14. 1. 1851 - 8. 5. 1920).

Kandidát odpovídá na tyto otázky přesně a popisuje vše tak určitě, že úplně vidno, že skutečně preparáty zhotovil a mikroskopicky vyšetřil a skutečně vlastním bádáním na nemocných u něho pomoc hledajících se přesvědčil, že výměšek zubu kariosních kysele reaguje. Dále táže se prof. Weiss kandidáta, proč doporučuje ku vytrhování zubu klíč, který operátory nynější doby zavržen jest. I na tuto otázku odpovídá kandidát na základě vlastní operativní zkušenosti ku úplné spokojenosti. Předseda vyzývá ostatní členy, zda-li kandidátu též nějakou otázku dáti chtějí. Když se tak nestává, navrhuje prof. Weiss v souhlase s correferentem prof. Spinou, aby dr. E. Nessl k třetímu aktu habilitačnímu, ku přednášce na zkoušku připuštěn byl, stanově téma „Racionelní léčení kariosních zubů". Jednohlasně přijato.

Habilitační řízení E. Nessla pokračovalo na schůzi profesorského sboru 31. ledna 1884 v 16.30 hod. v síni patologického ústavu pod předsednictvím prof. Weisse. Citujeme příslušnou část protokolu XIX.:

Předmět: Přednáška pana MUDr. Ed. Nessla k dosažení soukromé docentury zubního lékařství.

Thema:Racionélní léčení kariosních zubů.

Přednášející uvedl nejdříve histologické složení zdravého zubu, dotkl se výživy jeho a uvedl podmínky za kterými zdravý zůstává. Dále se zmínil o úkolu fysiologickém, pokud jednotlivým anatomickým součástkám zubů přísluší a jakým způsobem porušení jeho se zjevuje. Pak přistoupil k vypsání jevů při počínající a pokročilé caries zubů, popisuje nález prostým okem i mikroskopické změny na obrusech. Dále vylíčil vlastnosti karies rychle a vlekle probíhajících. Přednášející popřel stanovisko Bowmana, který v průběhu caries rozeznává čtyři období:

1. *histologické změny kolem klínu kariosního, jevící se v rozpadávání rourek zuboviny*
2. *objevení se kulovitých útvarů, které Bowman co kuličky vzduchové popisuje*
3. *pigmentaci v sousední zubovině*
4. *drť vedle hojných nitek a výtrusů leptotrixů.*

Zejména uvádí přenášející, že domělé kuličky vzdušní Wedlem co buňky tukové rozpoznány byly.

Caries zubní vzniká organickou kyselinou, jejíž chemická podstata dosud určená nebyla. Toto umožňuje bujení prvků infekčních, jimiž rozpadávání zuboviny se urychluje a která zasáhnuvše konečně dřeň zubní vede k častému jevu při cariés, tj. k vleklému neb prudkému zánětu okostice. Přicházeje k léčbě praví přednášející, že kariés zubu není schopna napravení a že defekt povstalý vyrov-

stoma+pzl_1.2009:maketa - radiologie 9.2.2009 14:49 Stránka 5
proLékaře.cz | 9.10.2026

nán být nemůže ani ze strany zuboviny, jak bychom z analogie u kosti očekávali, ani ze strany dřeně zubní. Léčení může toliko k tomu směřovati, aby cariés ve svém postupu zadržána byla.

Racionélní léčení musí vyhovět dvoum požadavkům především:

1. *aby zub od škodlivého vlivu kyseliny organické uchráněn byl,*
2. *aby se vniku mikroorganismů do kariozního zubu a bujení jich zabránilo.*

Když byl kandidát ¾ hodiny přednášel vyzván děkanem skončiti, načež sborem usnešeno pana Dr. Eduarda Nessla za docenta soukromého vysokému c. k. ministerstvu doporučiti.

Jednání o docentuře dr. Baštýře tedy prozatím ze zápisů mizí a další zprávu o něm nacházíme až v protokolu XXVI. z 11. června 1884.

Bod 3. Referát o habilitační práci dr. Baštýře ze zubního lékařství. Prof. Steffal předčítá referát a navrhuje, aby dr. Baštýř byl k dalším aktům připuštěn.

Hned v následujícím zasedání sboru 28. června 1884 v protokolu XXVII. čteme:

Bod 3. Colloquium p. dr. Baštýře ku dosažení docentury zubního lékařství.

Referent dr. Steffal klade p. kandidátovi tyto otázky:

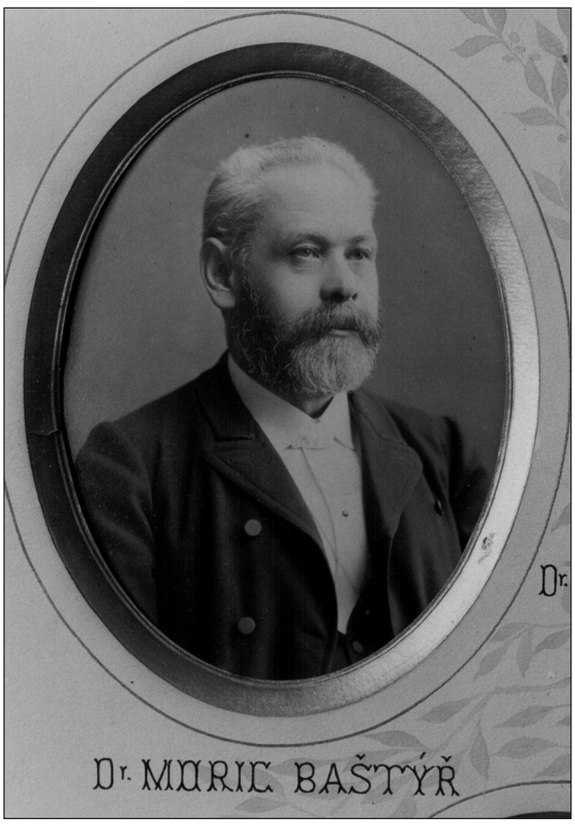

Obr. 2. Moric Baštýř, docent zubního lékařství (29. 12. 1835 – 14. 9. 1894).

1. *Co jest příčinou vstřebání dolejší části dětského zubu?*
2. *Jak jste přišel ku zkušenosti o tom, že oblouk čelistní zvětšuje se ubýváním hmoty kostěné na linguální a přibývání hmoty kostěné na labiální straně?*
3. *Jaké máte zkušenosti o pochodech po vytažení zubů v lůžku nastalých?*

P. dr. Baštýř zodpovídá na otázky jemu kladené. P. prof. Steffal s odpověďmi spokojen navrhuje, aby dr. Baštýř ku třetímu aktu habilitačnímu připuštěn byl a navrhuje co téma:

„O anomáliích zubů vůbec a možném léčení“. Jednohlasně přijato.

Dr. Baštýř habilitační přednášku přednesl 11. července 1884 v 5 hodin odpoledne na sezení sboru profesorů v síni operační kliniky chirurgické, jak o tom podává zprávu protokol XXIX.

Přednáška dr. Baštýře: O anomáliích zubů a jejich léčení.

P. dr. Baštýř poukázal především na praktickou důležitost známosti o anomáliích zubů, ony hyzdí tvář, ranívají pysky, jazyk etc., překážejí při mluvení, zaviňují cariés etc. Anomálie se jeví co do velikosti, počtu, seřadění, formy, složení zubů a p. Odchylky od normálního počtu jsou buďto plus nebo mínus, a to zase absolutně nebo relativně, tj. zubů jedné skupiny proti zubům skupiny ostatních. Mühlreiter snažil se sestaviti čísla pro normální velikost. Příčiny anomálií velikosti jsou vcelku neznámy, často bývá anomálie ta dědičnou. Dr. Baštýř vypočítává zuby, u kterých se anomálie velikosti nejčastěji objevují. Léčení těch anomálií se málokdy žádá, někdy se nehezký zub odstraňuje nebo mezery umělými zuby se vyplňují. Anomálie počtu týká se buďto co přebytek nebo co nedostatek brzy zubů všech, nebo jen některé skupiny. Přespočetné zuby mají buď formu zubu normálního, nebo takzvanou formu roubíkovou. Příčiny i této anomálie jsou vcelku neznámy. Ku anomálně zvětšenému počtu poukazují často jakás tělíska vedle skutečných zubů z hmot zubových složená.

Po vylíčení škodlivosti i terapie této anomálie byla přednáška panem děkanem co dostatečná pro úsudek přerušená. Referenti pp. pf. Spina a Steffal uznali výsledek přednášky za uspokojivý a navrhují, aby dr. Baštýř Sl. c.k. ministerstvu za docenta zubního lékařství doporučen byl. Přijato.

Tím protokol uzavřen a podepsán.

Dr. Steffall
Zapisovatel Weiss
Prof. Spina
Horbaczevski

Baštýřova habilitační přednáška, která proběhla patrně za horkého červencového odpoledne, měla velice hladký průběh za přítomnosti jen čtyř členů profesorského sboru, ostatní se omluvili. Profesorský sbor tím chtěl dát snad najevo, že kvality kan-

stoma+pzl_1.2009:maketa - radiologie 9.2.2009 14:49 Stránka 6
proLékaře.cz | 9.10.2026

didáta docentury jsou nesporné. Za dr. Baštýřem stály výsledky jeho dosavadní publikační činnosti, úspěšná lékařská praxe a jistá popularita díky jeho veřejné činnosti. Možná také chtěli kompenzovat jisté zklamání kandidáta, který podal svou žádost o habilitaci jako první a nakonec byl habilitován až po svém mladším kolegovi dr. E. Nesslovi. Tomu patrně dal profesorský sbor přednost z piety k jeho otci, bývalému kolegovi a již zesnulému profesoru dr. Františku Nesslovi, který jako prvý v Praze vyučoval na fakultě zubní lékařství od roku 1828. To ostatně E. Nessel neopomněl připomenout ve své žádosti o habilitaci, podanou 1. října 1883: „Odborného vzdělání, zvlášť důkladného v operativní části tohoto oboru, dostalo se mi od otce Františka Nessla Med. et. Chir. Dra, operatéra a profesora zubního lékařství na těchtýž vysokých školách pražských".

Domníváme se, že popsaný průběh prvých dvou habilitací na samostatné české lékařské fakultě může být současnému čtenáři zajímavým dokladem atmosféry akademického života na vysokoškolském pracovišti před 125 léty.

Autor děkuje Ústavu pro dějiny lékařství 1. LF UK v Praze za laskavé poskytnutí obrazové dokumentace.

LITERATURA

1. Archiv Univerzity Karlovy. Fakulta lékařská, 1883-1897, II inv. č. 1-17. Protokoly schůzí sboru profesorů.
2. **Goll, J.:** Rozdělení pražské university Karlo-Ferdinandovy roku 1882. Praha, 1908.
3. **Hlaváčková, L., Svobodný, P:.** Dějiny pražských lékařských fakult.UK, 1992.
4. **Jebavý Z.:** Začátky vědecky pěstovaného zubního lékařství v Čechách. Prakt. zub.Lék., 6, 1958, s. 214-222.
5. **Urban O.:** Česká společnost 1848-1918. Praha, 1982.

Doc. MUDr. Otakar. Brázda, CSc.
Stomatologická klinika 1. LF UK a VFN
Kateřinská 32
128 00 Praha 2
e-mail: otakar.brazda@centrum.cz

ROSTLINY PRO POSÍLENÍ ORGANISMU A ZDRAVÍ

Ivan Jablonský, Jiří Bajer

Jediná kniha svého druhu od českých autorů na našem trhu, která se komplexně zabývá rostlinami jako prostředkem pro posílení a harmonizaci lidského organismu. Ukazuje, že lze na zahradě pěstovat řadu rostlin, které nejen zpestřují záhony, ale které mohou ve formě výtažků, olejů, tinktur, džemů, šťáv atd. výrazně posílit náš imunitní, hormonální a nervový systém. V knize jsou proto kromě pěstebních postupů také rady, jak sklízet a používat jejich plody a nejrůznější části, jak postupovat při získávání extraktů, jaké látky obsahují a jak tyto látky účinkují. Nechybí ani praktické recepty. Text doprovází množství černobílých ilustrací a barevných fotografií.

Vydalo nakladatelství Grada Publishing, a.s., v roce 2007, formát A5, brožovaná vazba, 112 stran, cena 98 Kč, 198 Sk, ISBN 978-80-247-1745-6, kat. číslo 6115

Objednávku můžete poslat na adresu: Nakladatelské a tiskové středisko ČLS JEP, Sokolská 31, 120 26 Praha 2, fax: 224 266 226, e-mail: nts@cls.cz
Na objednávce laskavě uveďte i jméno časopisu, v němž jste se o knize dozvěděli.